

Verkennen, verbinden, verrijken

Spelbegeleiding van jonge kinderen

Dat jonge kinderen veel spelen, vinden we belangrijk. Maar maken we het ook écht belangrijk? Benutten scholen de kracht van spel al voldoende? En hoe kun je het spelen actief begeleiden? Annerieke Boland, lector Jonge Kind aan Hogeschool IPABO: 'Het begint met de drie v's.'

'Ik hoor vaak leraren en begeleiders zeggen dat ze spel belangrijk vinden. En dan punt', gaat Annerieke Boland van start. 'Veel scholen vinden spel belangrijk, maar weten eigenlijk niet goed wat ze verstaan onder spelen.' Ze legt uit dat er veel misvattingen bestaan over spel. Zo zou dit vooral vrijblijvend zijn, synoniem zijn aan ontspanning, zou het afgewisseld moeten worden met leren en zou je als leraar tijdens het spelen andere dingen kunnen doen. Maar volgens de definitie in het boek *De kracht van spel* (2022), waarvan Boland een van de auteurs is, is spel vooral 'een krachtige context waarin kinderen met ondersteuning van een begeleider volop groeien'. Het is dus niet alleen maar vrijblijvend en ontspannend. En het is al helemaal niet iets wat je moet afwisselen met leren. Want spelen *is* leren.

Annerieke Boland is lector Jonge Kind aan Hogeschool IPABO. Ze doet onderzoek naar spel(ontwikkeling) van kinderen in educatie en onderwijs en de rol die de professional daarbij heeft. Daarnaast is zij verbonden aan het Landelijk expertisecentrum jonge kind. Ook is ze een van de auteurs van het boek *'De kracht van spel'* (SWPbook, 2022).

Spel raakt aan alle ontwikkelingsgebieden

'Spelen en leren kan je niet los van elkaar zien', vertelt Boland. Toch constateert zij dat dit in de kleuterklas vaak wél twee verschillende dingen zijn. Terwijl de meeste kinderen spelen, zit de leraar met een aantal kinderen in de kleine kring en geeft ze bijvoorbeeld een extra taalles. 'Zonde', zegt Boland. 'Leraren kunnen veel beter op deze momenten bij het spel zijn. Want daar gebeurt zo veel. Op taalgebied, maar ook op andere ontwikkelingsgebieden. In spel komen alle ontwikkelingsgebieden in samenhang aan bod.' En leren in samenhang is precies wat (jonge) kinderen nodig hebben. Het gaat hierbij om concrete situaties die 'levensechte situaties' nabootsen. Deze herkenbare spelsituaties geven een goede weerspiegeling van de buitenwereld. Leerlingen leren verbanden te leggen tussen wat ze leren op school en wat er gebeurt in de wereld om hen heen.

› **'Spelen en leren kan je niet los van elkaar zien'**

Leren in samenhang wordt op veel scholen gedaan door thematisch te werken. 'Ze gieten dan over alle ontwikkelingsgebieden een "themasausje"', ziet Boland. 'In de herfst richten ze bijvoorbeeld een herfsthoek in, vol blaadjes en eikels. Tijdens de rekenkring wordt er geteld met dennenappels. Maar waarom zou je dennenappels gaan tellen? Waarom is dat voor kleuters zinvol?' Vindt Boland dat er dan maar geen dennenappels meer geteld moeten? Zeker niet! Want dit kan wel degelijk nuttig zijn: 'Als kinderen bijvoorbeeld in hun spel dennenappels willen verdelen, is het zinvol dat zij deze eerst tellen.'

Functioneel, betekenisvol, uitdagend

Er wordt nog veel te vaak gedacht dat kinderen wel vanzelf gaan spelen in een themahoek, weet Boland. Dat gebeurt soms ook wel, maar alleen als kinderen situaties, handelingen of materialen herkennen, legt ze uit: 'Als de kinderen bijvoorbeeld in de huishoek een kassa zien staan, is de kans groot dat zij de betaalhandeling, die zij vaak bij hun ouders zien, gaan naspelen. Dit is namelijk een handeling waar kinderen een duidelijk beeld bij hebben. Het is daarmee een voorbeeld van functioneel en betekenisvol spel.'

Volgens Boland wordt in het onderwijs nog te weinig de vraag gesteld wat functioneel en betekenisvol spel is voor leerlingen, binnen een thema. Ze komt terug op het voorbeeld over de herfsthoek. 'Hoe speel je bijvoorbeeld "herfst"? Dat onderwerp levert kinderen nog geen verhaal op om te spelen. Een thema als "Wij zorgen voor de dieren" levert bij veel kinderen wel direct betrokkenheid op en scheidt spelmogelijkheden. Een boswandeling is dan een mooi begin, als dat kan. Waar zijn de kinderen door geboeid? Welke vragen hebben ze? De leraar kan samen met de kinderen bijvoorbeeld de rol van boswachter verder verkennen. En wat verschillende dieren in het bos eten en hoe hun holletjes eruitzien. Kinderen zullen dan al snel zin krijgen om zelf holletjes voor dieren te maken, en bijvoorbeeld een opvang voor zieke dieren. De dieren hebben eikels en kastanjes nodig als voedsel. Nu is het wel betekenisvol om precies het juiste aantal eikels te gebruiken. In de huishoek kan er soep gekookt worden, na een dag hard werken in de regen buiten. Maar hoe doe je dat precies? Door het spelverhaal is er een betekenisvolle samenhang tussen de activiteiten. Het spel ontwikkelt zich verder door samen vragen te stellen en informatie te zoeken.'

'Vraag je af wat functioneel en betekenisvol spel is voor leerlingen, binnen een thema'

Interesse prikkelen

Boland hoort de laatste tijd veel om zich heen dat kinderen niet meer zo goed kunnen spelen. 'Maar ik vraag mij dan af: is het spel wel betekenisvol en uitdagend genoeg? Sluit het wel voldoende aan bij de belangstelling en nieuwsgierigheid van de kinderen? Want als dit zo is, is mijn ervaring dat kinderen makkelijker tot spel komen.'

Hoe kom je erachter wat de interesses zijn van de kinderen? 'Het begint met observeren', stelt Boland. 'Leraren kunnen gedurende de dag goed kijken en

Extra begeleiding nodig

Er zijn kinderen die wél en die níét zo makkelijk vanzelf spelen, ziet Annerieke Boland. ‘Sommige kinderen exploreren makkelijk. Je geeft ze een voorwerp of een probleem en ze gaan meteen kijken naar wat ze ermee kunnen. Andere kinderen hebben meer begeleiding nodig om tot spel te komen. Bijvoorbeeld van hun leraar, ouder of klasgenoot.’

Een manier om kinderen te ondersteunen bij het spelen, is om samen materialen te verkennen en handelingen die je met die materialen kunt doen. ‘Van daaruit ontstaan ook rollen. Je kunt dan ook rollenkaartjes toevoegen en eventueel gebruikmaken van spelscripts.’ Deze geven verhaallijnen en rollen weer die kinderen houvast kunnen geven in het spel. Dit is prettig voor kinderen die niet zo gemakkelijk zelf tot spel komen. De laatste tijd zie je ze steeds vaker verschijnen in de kleutergroepen. Boland vindt deze hulpmiddelen prima, ‘mits ze natuurlijk samen met de kinderen zijn bedacht’. Ze vervolgt: ‘Bouw als leraar of begeleider het verhaal samen op. Je zal zien dat kinderen dan meer eigenaar zijn van het spel en daardoor meer gemotiveerd zijn om te spelen.’

luisteren naar de kinderen in de klas om in beeld te krijgen wat zij interessant vinden. Vervolgens aan hen de taak om ook daadwerkelijk die belangstelling te prikkelen.’

Aan de slag met de drie v's

Als leraren het thema hebben voorbereid en de nieuwsgierigheid van kinderen hebben geprikkeld, kunnen zij in de klas spel gaan begeleiden. Dit doen ze met behulp van de drie v's: verkennen, verbinden en verrijken. In het boek staat uitgebreid beschreven wat deze inhoud, maar in het kort komt het neer op het volgende, vertelt Boland: ‘Leraren zijn continu aan het *verkennen*. Ze kijken naar het spel van leerlingen en vragen zichzelf steeds af: hoe kan ik dit spel rijker maken?’ De volgende stap is: *verbinden*. ‘De leraar speelt het spel dan mee, volgens de regels van de kinderen.’

Daarna komt het *verrijken*. ‘Hierbij draait het erom het spel steeds een beetje uitdagender en complexer te maken.’

Dat verrijken ziet er voor iedere leerling anders uit. Boland licht dit toe aan de hand van het voorbeeld van het spelen met de kassa. Leraren kunnen jongste kleuters stimuleren om de betaalhandeling te oefenen: iets meenemen uit de winkel en in ruil daarvoor geld geven aan de meneer of mevrouw achter de kassa. Met oudere kleuters gaan ze aan de slag met geld. De kinderen

leren dan bijvoorbeeld synchroon tellen en zelfs al een beetje optellen en aftrekken. Ook het herkennen van de euromunten is iets waar in dit spel al mee geoefend kan worden. Boland: ‘Als een leraar de ontwikkelingslijnen goed kent, kan deze met kinderen van verschillende niveaus in dezelfde hoek spelen. Het is dan zijn professionele taak om in het spel te differentiëren.’

Werken aan leerdoelen

Tijdens het spelen kunnen leraren actief met leerlingen werken aan de leerdoelen. Ook dit vindt Boland belangrijk: ‘Kinderen komen niet naar school om op het niveau te blijven waar ze zijn. Ze komen naar school om dingen te leren die ze nog niet kunnen, om uitgedaagd te worden en om kennis te maken met nieuwe zaken. Doelen doen ertoe!’

‘De instructieonafhankelijke leerling bestaat niet’

Iets nieuws leren, vraagt om instructie. Boland is dan ook verbaasd dat er nog geregeld gesproken wordt over ‘instructieonafhankelijke leerlingen’. ‘Alle kinderen zijn afhankelijk van instructie. De instructieonafhankelijke leerling bestaat niet. Als kinderen steeds iets onder hun niveau doen, hebben ze geen instructie nodig, dat klopt. Maar ze leren dan ook niets.’ Het is, kortom, belangrijk dat een kind instructie krijgt op zijn niveau, betoogt Boland.

Die instructies hoeven echt niet alleen in kleine kringen te worden aangeboden. ‘In het spel doet een kind ook nieuwe kennis en vaardigheden op, met hulp van de leraar’, zegt Boland. ‘Denk maar weer terug aan de kassa. De leraar merkt dat het kind als kassière de munten nog niet helemaal synchroon telt. In de rol van klant, telt de leraar hardop mee en wijst de munten een voor een aan tijdens het tellen. Als het beter gaat met tellen, koopt hij iets wat duurder is, of betaalt hij met verschillende muntsoorten. In spel werkt de leraar dus met *modeling* en *scaffolding*. Hij legt af en toe iets uit of oppert een probleem. Ook na het spelen kan hij ergens op terugkomen en er samen met kinderen verder over praten en nadenken.’

Het begint bij spel

Vaak zijn leraren zich nog onvoldoende bewust van de kracht van spel. Boland daagt hen daarom uit bij een themavoorbereiding eens met het spel te beginnen. ‘Leraren kunnen zichzelf als eerste de vraag stellen wat betekenisvol is voor kinderen binnen het thema. Welke ervaringen hebben zij? Welke materialen, handelingen en rollen zijn boeiend voor hen? Welke spelverhalen kunnen er ontstaan? Van daaruit kijken leraren naar de linkjes met taal, rekenen en de andere ontwikkelgebieden en pakken ze de doelen erbij waaraan ze willen

werken. Met een goede beheersing van de ontwikkelingslijnen van kinderen en een flexibele geest kun je aan ieder spelverhaal alle doelen verbinden.' Vaak is het nu nog andersom, ziet ze, en worden eerst de taal-, reken- en andere leerdoelen vastgesteld. Tot slot bedenken leraren dan welke hoek 'hier leuk bij zou passen'. Boland ziet dit dus graag andersom: eerst spel en dan de rest. Betekent dit dat in de ideale kleuterklas van Boland de kinderen de hele dag spelen? Misschien wel, want 'spelen is leren', zegt ze nogmaals. 'En leren is ontwikkelen.' En dat ziet zij graag nog verder doorgetrokken worden in de school. Immers, ook in de andere groepen kan je prima ruimte maken om kinderen te laten spelen. Boland vertelt: 'Ik was een tijdje geleden bij een leraar in groep 3. Samen met de kinderen schoof ze een aantal tafeltjes in een andere positie. Het spelen in het restaurant kon meteen beginnen!'

Wat kun je morgen al doen?

Boland pleit er, kortom, voor om spel een meer prominente rol te geven in de school. Ze moedigt leraren en begeleiders aan om aan te sluiten bij de interesses van kinderen en hun nieuwsgierigheid te prikkelen. En om

'Begin met het leren zien wat kinderen in hun spel doen'

een thema eerst samen met de kinderen voor te bereiden en daarna actief het spel te begeleiden, volgens de drie v's. Het zijn dé interventies die er meteen voor zorgen dat spel functioneler, betekenisvoller en uitdagender wordt.

Waarmee kunnen leraren en begeleiders die de kracht van spel in hun groep willen benutten morgen meteen al beginnen? Volgens Boland is dat: verkennen en verbinden. 'Begin met het leren zien wat kinderen in hun spel doen. Haak hier dan vervolgens bij aan, zonder direct iets te willen veranderen. Door goed naar kinderen in hun spel te kijken, leer je ze beter kennen. En als je kinderen beter kent, kun je hen veel beter ondersteunen en uitdagen in hun spel.'

Lezersactie! Wil je kans maken op een gratis exemplaar van het boek *De kracht van spel*? Kijk dan op pagina 43.

Mariëlle Lankhuijzen-Hendriksen

Mariëlle Lankhuijzen-Hendriksen is onder andere interim-ib'er en eigenaar van FAB.talent. Ook is zij columniste van 'Beter Begeleiden'.